

Finanszírozási rés az élelmiszeriparban

Domán Csaba¹, Vásáry Miklós²

Agrárgazdasági Kutató Intézet¹, Budapest Metropolitan Egyetem²
doman.csaba@aki.gov.hu¹, mvasary@metropolitan.hu²

Az Európai Unió (EU) a 2014-2020 időszakban (ismét) lehetővé teszi a pénzügyi eszközök alkalmazását a vidékfejlesztési programokban. A pénzügyi eszközök a visszatérítendő támogatások bizonyos formái, amelyek célja a finanszírozási források bővítése. Az Európai Bizottság célja, javaslata, hogy a pénzügyi eszközök használata a következő programozási időszakban tovább bővüljön, mivel a hagyományos támogatási forma mellett ezt egy hatékonyabb és fenntarthatóbb alternatívának tekinti.

Magyarországon e finanszírozási forma alkalmazását különösen indokolja, hogy a pénzügyi válság hitelezésre gyakorolt hatása igen jelentős volt. A kínálati korlátok miatt a kockázatosabb ügyfelek nem, csak a nagyon jó hitelképességű vállalati ügyfelek juthatnak hitelhez. A pénzügyi válság a mezőgazdaság mellett az élelmiszeripart is fokozottan érintette a források beszűkülése miatt. Az ezekben az ágazatokban tevékenykedő vállalkozások számára a piaci források nem, vagy nem elégséges mértékben érhetőek el. A pénzügyi eszközök célja lényegében e rés kitöltése, amely ezen ágazatok számára különösen nagy jelentőséggel bír.

A pénzügyi eszközök szükségességét megalapozandó első lépésként ex ante elemzést (gap elemzést) végeztünk, amelynek célja az optimálistól elmaradó befektetési lehetőségek beazonosítása és a már említett finanszírozási hiányosságok feltárása, amelyet a tervezett piaci eszköznek indokolt kitöltenie.

Jelen tanulmányban az élelmiszeriparra vonatkozó megállapításainkat közöljük összefoglalva.

Bevezetés

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar közös jellemzője, hogy finanszírozási szempontból mindkettő nehezebb helyzetben van, mint a többi nemzetgazdasági ágazat. A háttérben meghúzódó okok a két ágazat esetében azonban eltérőek.

A mezőgazdaság finanszírozási gondjai annak nagyjából termelési és erőforrás szerkezeti sajátosságaival függnek össze. Az agrárágazat a többi nemzetgazdasági ágazatban megszokottól eltérő finanszírozási megoldásokat is igényel (pl. integrátori finanszírozás, tagi kölcsön meghatározó súlya az egyéni gazdaságok esetében) (Bíró, 2009). Számos európai országban az agrárfinanszírozás különböző rendszere alakult ki (Francsovcics, 2006).

Az élelmiszeripar finanszírozási nehézségei kevésbé az ágazati sajátosságokra vezethetők vissza. Itt is jellemző a termelés ciklikussága –elsődlegesen mezőgazdasági termékeket feldolgozó szakágazatoknál –, az időjárásnak és természeti tényezőknek való alacsonyabb kitétség miatt azonban a kockázat lényegesen kisebb. Az EU-csatlakozással egyidőben elindult negatív folyamatok eredményeképpen az ágazat fokozatosan nehéz helyzetbe került, s periférikussá vált. Az ágazat finanszírozása a magas eladósodottság, az alacsony jövedelmezőség, a piaci problémák miatt már 2008 előtt is problematikus volt.

A pénzügyi válság finanszírozási nehézséggel küzdő élelmiszeripari ágazatot is igen hátrányosan érintette. Annak talán legmeghatározóbb következménye a rendelkezésre álló források beszűkülése, a kamatok emelkedése és az árfolyamváltozás volt. A pénzügyi szereplők gondolkodása alapvetően megváltozott, a kockázatok kerülése érdekében óvatosabban kezdtek viselkedni, miközben a gazdaság forrásszűke miatt egyre nehezebb helyzetbe került (Fábián et al., 2010).

Pénzügyi eszközök bevezetése

Az Európai Unió (EU) a 2014-2020 időszakban (ismét) lehetővé teszi a pénzügyi eszközök alkalmazását a vidékfejlesztési programokban. A pénzügyi eszközök a visszatérítendő támogatások bizonyos formái, amelyek célja a finanszírozási források bővítése. A pénzügyi eszközök révén olyan vállalkozások juthatnak forráshoz, amelyek jövedelmező tevékenységgel foglalkoznak, ugyanakkor valamilyen okból piaci alapon mégsem finanszírozhatók (Bató, 2013). Az Európai Bizottság célja, javaslata, hogy a pénzügyi eszközök használata a következő programozási időszakban tovább bővüljön, és erősödjön, mivel a hagyományos támogatási forma mellett ezt egy hatékonyabb és fenntarthatóbb alternatívának tekinti. Magyarországon e finanszírozási forma alkalmazását különösen indokolja, hogy a pénzügyi válság hitelezésre gyakorolt hatása jóval nagyobb mértékű volt, mint Bulgáriában, Romániában vagy Csehországban. A kínálati korlátok miatt a kockázatosabb ügyfelek nem, csak a nagyon jó hitelképességű vállalati ügyfelek juthattak/juthatnak hitelhez (Fábián et al., 2010).

A pénzügyi eszközök szükségességét megalapozandó első lépésként a tagállamoknak ex ante elemzést (gap elemzést) kellett végezniük. Kutatásunk alapját tehát a gap elemzés jelentette, hiszen az elégtelen finanszírozással küzdő területek pontos behatárolása egyben biztosítja, hogy az eszközök révén nem keletkezik kizorítási hatás, vagyis a pénzügyi eszköz kiegészíti, nem helyettesíti a piaci eszközöket.

A gap elemzéssel összefüggésben hipotézisünk, amelyet vizsgálatainkkal ellenőrizni kívánunk, hogy a válság miatt a hitelezési kínálatban jelentkező visszaesés nem érintette egyformán az élelmiszergazdaságot. A területalapú támogatások a kedvezményezett ágazatok számára védőernyőt jelentettek, két szempontból is. A területalapú támogatásban nem részesülő vállalkozások ezzel szemben a pénzügyi válság hatásait teljes mértékben elszenveték (Tanító et al., 2013).

Jelen cikkben a kutatásunk csak egy kisebb részét kívánjuk bemutatni, mégpedig az élelmiszeriparra vonatkozó megállapításaink összefoglaló eredményeit.

Adatok és módszertan

Kutatásunk során az élelmiszeripari vállalkozások vizsgálatánál elsősorban a NAV társasági adóbevallások adataira támaszkodtunk, amely részletesen tartalmazza a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások mérleg- és eredményadatait.

A gap elemzés során megvizsgáltuk a kínálati és keresleti oldal lehetőségeit. Kínálati oldalról a finanszírozási lehetőségeket tekintettük át, amelyek forrást biztosíthatnak az élelmiszeripar vállalkozásainak számára. A keresleti oldalról pedig megvizsgáltuk az élelmiszeripar vállalkozásainak alapvető eredményeit, illetve

pénzügyi helyzetét. Külön vizsgáltuk az egyéni és társas gazdaságokat, hiszen eltérő tulajdonságokkal és igényekkel jellemezhetők. A kutatást kiegészítettük kérdőíves felméréssel is, amely a konkrét lehetőségeket és igényeket tárta fel a két oldal tekintetében. Kutatásunk további részében csak a keresleti oldalt érintő vizsgálatok összefoglaló eredményét ismertetjük. A tanulmány lényegében helyzetfeltáró kutatás, eszköztárát tekintve pedig leíró jellegű, elsősorban bemutatásra irányul.

Eredmények

Kutatásunk egyik alapvető célja volt az élelmiszeripari ágazatokban a pénzügyi eszközök szempontjából potenciálisan érintettek körének feltérképezése. A pénzügyi eszközök tekintetében a hitelképes, de nem bankképes vállalkozások lehetnek relevánsak. Azon vállalkozások tekinthetők ilyennek, amelyek megalapozott és fejlődőképes üzleti tervvel rendelkeznek, jövedelemtermelő tevékenységet folytatnak és jövedelmezőségük színvonala lehetővé tenné hitel felvételét és annak törlesztését, valamilyen okból azonban mégsem jutnak banki finanszírozáshoz. Jelen kutatási anyagunkban –terjedelmi korlátok miatt– nem mutatjuk be a teljes agráriumra tett megállapításainkat, csupán arra teszünk kísérletet, hogy rávilágítsunk az élelmiszeripari vállalkozásoknál található finanszírozási résre. Az adatok 2013-ra vonatkoznak, mivel a kutatás végeztével már erre az évre is álltak rendelkezésre részletes adatok. A kutatás lezárása után eredményeinket folyamatosan frissítjük a 2014. évi adatokkal.

Pénzügyi mutatók az élelmiszeriparban

A magyar mezőgazdaság (ideértve az erdőgazdasági és halászati ágazatot is) a nemzetgazdasági GDP-hez 2013-ban 4,0 százalékkal járult hozzá. Az ágazat részesedése ennél nagyobb volt a beruházásokból, 5,7 százalék, és a foglalkoztatásból, 4,9 százalék [6]. Az ágazat valós jelentősége – számokban mérve is – lényegesen nagyobb, mint a bemutatott arányok. A mezőgazdaságra épülő élelmiszeripar és az ezekhez szorosan kapcsolódó, inputokat biztosító tevékenységek, valamint feldolgozó és forgalmazó tevékenységek együttes súlya az előbbi értékeket lényegesen meghaladja. Az ún. agrobiznisz (melynek az élelmiszeripar is részét képezi) a kibocsátásból 15,8-16,3 százalékkal, a GDP-ből 11,8-12,5 százalékkal, a foglalkoztatásból 13,4-13,7 százalékkal részesedik.

Az élelmiszeripar tőkeellátottsága szempontjából nagy jelentőséggel bírt a külföldi tőke. A külföldi tőke megtorpanásával azonban a vállalatok saját tőkéjének növekedése is megállt, és azóta lényegében csökkent az értéke. Az ágazat külső finanszírozása 2013-ban 57,7 százalékos volt, vagyis a további hitelek felvételéhez már nem rendelkezik elegendő fedezettel. Összehasonlításképpen érdemes megemlíteni, hogy a feldolgozóipar egészére vonatkozóan ez az arány 45 százalék alatt volt. Az eladósodottság szempontjából a mikro- és középvállalkozások voltak a legkritikusabb helyzetben. Az ágazat jövedelmezőségi mutatói sem kedvezőek. Az árbevétel-arányos jövedelmezőség közel harmada a mezőgazdasági társas vállalkozások hasonló mutatójának. Az ágazat mutatóinak értékét jelentősen befolyásolta az eltérő jellemzőkkel bíró szakágazatok.

1. táblázat. Az élelmiszeripari ágazat társas vállalkozásainak pénzügyi mutatói méretkategóriánként, 2013

Méretkategória	Tőkeellátottság	Eladósodottság	Saját tőke-arányos adózás előtti eredmény	Árbevétel-arányos adózás előtti eredmény	Eszközarányos adózás előtti eredmény
Mikrovállalkozások	36,6	59,9	-0,4	-0,2	-0,1
Kisvállalkozások	42,8	52,6	10,6	3,5	4,6
Középvállalkozások	35,6	60,7	12,4	3,2	4,4
Nagyvállalkozások	39,4	56,8	7,3	1,6	2,9
Összesen	38,4	57,7	8,7	2,2	3,3

Forrás: NAV-adatok alapján saját szerkesztés

Finanszírozási csatornák az élelmiszeriparban

Az élelmiszeripar finanszírozási lehetőségei lényegesen szűkebbek a mezőgazdaságénál. A forrászerzési lehetőségek közül az integrátori hitel, a tagi kölcsön és a takarékszövetkezeti hitel nem vagy csak korlátozottan áll az ágazat rendelkezésére. A finanszírozás elégtelenségének azonban nem ez az oka. Az ágazat kedvezőtlen pénzügyi mutatói, a rendszerváltás óta lezajlott folyamatok, az ágazat perspektívájának hiánya, valamint a pénzügyi válság okán óvatossá vált hitelintézetek mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy az élelmiszeripari vállalkozások nem vonzóak a bankok számára. A mezőgazdasághoz képest a legnagyobb különbséget a vissza nem térítendő támogatások hiánya jelenti. Míg a mezőgazdaság kiemelt szegmensei évente több mint 300 milliárd forint visszafizetési kötelezettség nélküli, jövedelem pótló támogatásba részesülnek, addig az élelmiszeriparban ennek nagysága mindössze 5-7 milliárd forint. A mezőgazdaság támogatott ágazati számára ez nemcsak közvetlen bevételforrást jelent, hanem fedezetként szolgál hitelfelvételkor, vagy akár faktoráltható is. Az élelmiszeripar mindkét előnytől elesik.

Az ágazat kötelezettségállománya több mint 1300 milliárd forint, amely közel 60 százaléka a teljes forrásállománynak. A beruházási és fejlesztési hitelek, egyéb hosszú lejáratú hitelek és rövid lejáratú hitelek 2008-ban még az összes forrás közel egyötödét tették ki, 2013-ban már csak a 14,5 százalékát, ami egyértelműen a pénzügyi válság következtében beszűkült finanszírozási lehetőségeknek tulajdonítható.

Az élelmiszeripar külső finanszírozási csatornái sorrendben a bankok, a szállítók, az egyéb kötelezettségek és a tulajdonosok által nyújtott kölcsönök. Az ágazat forrás szerkezetében összességében alapvető változás nem következett be. Ez egyfelől a magas eladósodottsággal magyarázható, másrészt pedig az ágazat rossz jövedelmezőségével, amely nem biztosít belső tőkebővülést a vállalkozásoknak.

Az élelmiszeripar hitelállománya 2008 óta folyamatosan mérséklődik. Az akkor 433,1 milliárd forintos hitelállomány 2013-ra 337,1 milliárd forintra esett vissza, vagyis több mint 20 százalékkal csökkent. A mezőgazdasággal szemben e tendenciában a

Növekedési Hitelprogram sem hozott érdemi változást. Átmenetileg ugyan 2013. június és szeptember között tapasztalható volt mintegy 25 milliárd forintos állománybővülés.

Az élelmiszeripar esetében a beruházási és fejlesztési hitelek állománya is csökkenő tendenciát mutatott az elmúlt években, még nominálértéken is. Az alacsony támogatási potenciállal rendelkező élelmiszeripart különösen sújtotta, hogy a válság után a bankok erőteljesen visszafogták hitelkínálatukat, illetve azzal egyidejűleg az ágazat hitelképessége is folyamatosan romlott.

Az ágazat esetében a fejlesztési hajlandóság és képesség csökkenése, valamint a beruházások jelentős tőkeigénye együtt járult hozzá ahhoz, hogy a hitelek iránti kereslet alacsony, valamint a kínálat korlátozottan áll csak rendelkezésre.

2. táblázat: Az élelmiszeripari ágazat társas vállalkozásainak forrásszerkezete, 2013

Forrás	Társas vállalkozások	
	milliárd forint	százalék
Saját tőke	890,5	38,4
Kötelezettség	1337,4	57,7
Banki hitel	337,1	14,5
Szállítók	342,7	14,8
Egyéb rövid lejáratú kötelezettségek	211,0	9,1
Egyéb források	89,9	3,9
Összesen	2317,8	100,0

Forrás: NAV-adatbázis alapján saját szerkesztés

Kutatásunk során a fentiekén túl számos területet áttekintettünk és elemeztünk, amely segítségével pontosan meg tudtuk határozni a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban a nem bankképes vállalkozási csoportokat, amelyek piaci alapon nem jutnak, vagy nem a szükséges mértékben jutnak finanszírozási forrásokhoz, és így a pénzügyi eszközök címzettjei lehetnek.

Az élelmiszeripar jelenlegi helyzetét tekintve lényegében a teljes ágazatról elmondható hogy piaci alapon nem, vagy csak nagyon nehezen finanszírozható.

Következtetések

Az új pénzügyi eszközök kidolgozásánál a GAP elemzés megállapításaiból indultunk ki. Sorra vettük azokat a vállalkozási csoportokat, amelyek piaci alapon nem tudnak a fejlődésükhöz szükséges forrásokhoz hozzájutni. Megvizsgáltuk az érintett üzemeket méret, tevékenység, jogi forma alapján. Az élelmiszeriparban a KKV szektor súlya alacsony, alulreprezentáltak az egyes finanszírozási csatornák tekintetében.

Az élelmiszeriparban a vállalkozások nagy része nem rendelkezik elegendő saját forrással fejlesztési elképzeléseinek megvalósításához, nem rendelkezik elegendő fedezettel, vagyonnal normál bankhitelhez.

A mezőgazdasági fejlesztés szempontjából azonban kulcskérdés az élelmiszeripar fejlődése. Ezért olyan pénzügyi eszközt kell kialakítani, amely alkalmas az optimálistól elmaradó befektetési helyzetek kezelésére. Felhasználhatóak olyan vállalkozások

által megvalósítandó projektek finanszírozására, amelyek pénzügyileg életképesek, de valamely oknál fogva nem jutnak megfelelő és elegendő finanszírozási forráshoz a piacról.

Irodalomjegyzék

- Bató M. (2013). A pénzügyi eszközök szerepe az Európai Unió kohéziós politikájában. *Közgazdaság*, 8 (1), 175-182.
- Bíró Sz. (2009). *A földjelzálog-hitelezés intézményrendszer és alkalmazási lehetőségei a magyar mezőgazdaságban*. [PhD disszertáció]. Gödöllő: Szent István Egyetem.
- Fábián G., Hudecz A., & Szigel G. (2010). A válság hatása a vállalati hitelállományokra Magyarországon és más kelet-közép-európai országokban. *Hitelintézeti Szemle*, 9 (5), 445-460.
- Francsovics I. (2005). *A mezőgazdasági vállalkozások forrásszerkezetének összefüggései*. [PhD disszertáció]. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Tanító D., Lámfalusi I., Domán Cs., Tóth K., & Péter K. (2014). *Pénzügyi eszközök alkalmazása az élelmiszergazdaságban*. Agrárgazdasági Könyvek. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.